

VLAAMSE ORGANISATIE SURVEY

Methodologische nota

Finale versie – december 2019

Lise Szekér & Guy Van Gyes

Overzicht

1.	Opzet	3
1.1	Algemene opzet van CSI onderzoek	3
1.2	Onderwerp en doel van de organisatie-survey	3
1.3	Onderzoekspopulatie	4
2.	Steekproef	6
2.1	Steekproefpopulatie	6
2.2	Steekproeftrekking	6
	Stratificatie	7
	Disproportioneel	7
	Steekproefkader	8
3.	Methode van bevraging	9
3.1	Bevragingstechniek	9
3.2	Werkwijze	10
3.3	Chronologie van het veldwerk	10
4.	Respons	12
4.1	Algemene respons	12
4.2	Respons per stratum	13
5.	Weging	17
5.1	Gehanteerde classificatie	17
6.	Constructie van bijkomende variabelen	21
	Bijkomende variabelen in de basisdataset	21
	Codering van open vragen in de dataset	21

© 2019 HIVA KU Leuven

Contact: lise.szeker@kuleuven.be

CSI Flanders – www.middenveldinnovatie.be

Vlaams strategisch basisonderzoek gefinancierd door VLAIO

Nieuwe variabelen op basis van analyses	22
Welzijnssector	23
Gehandicaptenzorg	23
Jeugdhulp/-bijstand	23
Algemeen welzijnswerk	24
Sociaal-cultureel werk	24
Sociale economie	25
Lokale diensteneconomie	25
Arbeidszorg	25
Referenties	27

1. Opzet

1.1 Algemene opzet van CSI onderzoek

De enquête is uitgevoerd in het kader van het **CSI (Civil Society Innovation) Flanders** project (zie projectfolder in bijlage). Dit Vlaams strategisch basisonderzoek loopt tot eind 2019 en wordt uitgevoerd met steun van de Vlaamse overheid (VLAIO-SBO; Vlaams Agentschap Innoveren en Ondernemen - Strategisch Basisonderzoek).

CSI Flanders vertrekt vanuit de vaststelling dat middenveldorganisaties door maatschappelijke evoluties vooral uitgedaagd worden op hun dienstverlenende en politieke rol en dat dit leidt tot verandering en vernieuwing bij die organisaties. CSI Flanders wil deze evoluties identificeren, analyseren en samen met de stakeholders beoordelen.

De organisatie-enquête is een cruciaal onderdeel van het onderzoek. Eerst is literatuuronderzoek uitgevoerd om de mogelijke uitdagingen te bepalen. Vervolgens is het Vlaamse middenveld in kaart gebracht. De enquête bevraagt een steekproef uit deze in kaart gebrachte organisaties over deze uitdagingen en hoe ze daarop reageren.

Het onderzoek is een samenwerking van drie universiteiten en verenigt bestuurskundigen van de Universiteit Gent (UG), sociologen van de Universiteit Antwerpen (UA) en beleidsonderzoekers van HIVA-KU Leuven. Promotoren zijn Stijn Oosterlinck (UA), Filip De Rynck (UG), Bram Verschuere (UG), Miet Lamberts (HIVA-KU Leuven¹) en Lode Vermeersch (HIVA-KU Leuven).

1.2 Onderwerp en doel van de organisatie-survey

CSI Flanders wil de uitdagingen voor het Vlaamse middenveld in kaart brengen, op zoek gaan naar vernieuwende praktijken van dienstverlening en politiek werk in het middenveld, en beoordelen of deze praktijken een antwoord bieden op de gestelde uitdagingen. De voornaamste trends:

- Een veranderende overheid die andere regels en voorwaarden oplegt vanuit nieuwe ideeën over hoe het als overheid moet werken (new public management of governance), bv. in de welzijnssector persoonsgebonden financiering (niet de instelling, maar de klant krijgt geld om te besteden); of
- Vermarkting: regels of gebruiken van de vrije markt die worden geïntroduceerd, bv. subsidies niet zomaar krijgen maar er voor moeten strijden, competitie van commerciële bedrijven (zie bv. bejaardensector), zelf commerciële activiteiten doen extra-geld in het laatje te brengen.

¹ In de eerste twee jaren was Guy Van Gyes (HIVA – KU Leuven) ook betrokken als promotor in CSI Flanders.

- De toenemende etnisch en culturele diversiteit in de samenleving werpt de vraag op hoe die bereikt zal worden en betrokken zal worden door middenveldorganisaties.
- Leden, donateurs, cliënten die anders tegen de organisatie aankijken: andere verwachtingen hebben (bv. meer als consument die keuze en kwaliteit wil) of ander soorten engagement willen opnemen (bv. nieuwe vormen van vrijwilliger-zijn).

Het doel van de survey was via een gestructureerde en systematische bevraging van een grote groep organisaties uit het Vlaamse middenveld wetenschappelijk na te gaan hoe deze trends leiden tot:

- het opnemen van andere taken of rollen;
- het meer, minder of op een andere manier nastreven van maatschappelijke of politieke verandering (politiseren);
- wijzigingen en hervormingen in de relatie en samenwerking met de overheid en de politiek;
- een wijzigende doelgroep waar anders moet op worden gereageerd;
- concurrentie en commercialisering;
- het gebruik van nieuwe praktijken of instrumenten in bestuur of beleid van de organisatie;
- innovaties in het vrijwilligers- en/of personeelsbeleid.

De enquête werd hiervoor opgedeeld in twee bevragingsluiken.

Een eerste enquête handelde over de rollen die de organisaties opnemen als middenveldorganisatie. Er werd daarbij in het bijzonder gepeild naar (1) mogelijke vormen van politieke actie of politiserende praktijken, (2) relaties met de overheid, de bedrijfswereld en met een steeds meer diverse burger of multiculturele doelgroep, en (3) trends en evoluties met 10 jaar geleden.

Een tweede bevraging ging over het intern organisatiebeleid met als onderwerpen het bestuur, de financiën en het interne beleid van vrijwilligers en (eventueel) personeel.

1.3 Onderzoekspopulatie

De survey werd afgenomen bij Vlaamse middenveldorganisaties.

Wat zijn middenveldorganisaties?

- In het midden tussen overheid, markt en burger/gemeenschap.
- Een sociaal of maatschappelijk doel hebben: streven naar sociale of maatschappelijke meerwaarde (en niet pure winst).

- (Mogelijk) opnemen van een 'politieke' rol: brede betekenis, iets willen veranderen in de maatschappij, de samenleving; 'een steen willen verleggen ...'.
- (Mogelijk) dienstverlening vanuit dit maatschappelijk doel; die meerdere mensen tegelijkertijd tot nut kunnen zijn.
- Ontstaan vanuit de samenleving, privaat en niet overheid.
- Vzw's, maar ook feitelijke verenigingen en af en toe ook een 'sociaal' bedrijf/onderneming (bv. coöperatie).

Wat zijn ze niet?

- Puur commerciële bedrijven.
- Een kring van vrienden die een eenmalige activiteit organiseren voor een goed doel; familieleden die mekaar helpen; burens die een feestcomité hebben.
- Overheidsinstellingen (bv. OCMW of VDAB).

Meer specifiek bevroegen we middenveldorganisaties met activiteiten in een specifiek aantal domeinen of sectoren (zie bijlage 1 voor de technische details):

- welzijn: gericht naar jeugd/jongeren; gehandicapten en algemeen welzijn (armoede, specifieke problematieken van volwassenen);
- sociale economie; arbeidszorg (dikwijls beschutte werkplaatsen; sociale werkplaatsen, vandaag maatwerkbedrijven genoemd);
- maatschappelijke verenigingen of organisaties:
 - werkgevers-, werknemers- en beroepsverenigingen;
 - jeugdverenigingen: jeugdbewegingen, studentenkoepels, organisaties die werken met jongeren (bv. taalvakanties);
 - levensbeschouwelijke verenigingen: katholieke/pastorale organisaties; protestantse kerken en verenigingen, vrijzinnige/humanistische organisaties, overkoepelende organisaties andere godsdiensten (islam, jodendom, ...);
 - verenigingen omtrent milieu, mobiliteit, Noord-Zuid, vrede en mensenrechten;
 - gezondheidsverenigingen: verdediging van specifieke patiëntengroepen; zelfhulpgroepen; zie-kenfondsen; organisaties die specifieke patiënten of gehandicapten ondersteunen;
 - sociaal-cultureel volwassenenwerk; volwasseneducatie, cultuurfondsen; cultuurkoepels, stichtingen;
 - politieke verenigingen (denktanks, Vlaamse beweging, kleinlinks, ecologische beweging, ...).

2. Steekproef

Het was de bedoeling een netto respons te bereiken van minstens 500 Vlaamse middenveldorganisaties uit de verschillende sectoren. We werkten hiervoor met vervangingen tot we onze quota per deelsector hebben gehaald.

2.1 Steekproefpopulatie

Er bestaat geen alles overkoepelend repertorium van middenveldorganisaties in Vlaanderen of België. Aldus werd de survey vooraf gegaan door een uitgebreid en intensief onderzoek, waarbij het populatiebestand voor deze enquête werd verzameld. Verdere methodologische details over dit mappingonderzoek kan u vinden in een andere CSI-nota. Eerst werd beroep gedaan op bestaande databases van de Vlaamse overheid: COHBRA voor de welzijnssector, SISCA voor de sociaal-culturele sector. Verder werd gekeken naar beschikbare gegevens bij koepelorganisaties (bv. 11.11.11 voor de Noord-Zuidbeweging, Bond Beter Leefmilieu voor de milieuverenigingen, Vrouwenraad voor vrouwenorganisaties, Steunpunt zelfhulp ...). Tenslotte werd via nacebelcodes gezocht in de administratieve databanken van vzw's (statuten en jaarrekeningen).

Uiteindelijk leverde dit volgende steekproefpopulatie op, waarbij voor de (sociaal-culturele) sector van maatschappelijke verenigingen en organisaties een eerste subsectorale groepering werd gemaakt op basis van gemapte aantallen.

Tabel 1: Steekproefpopulatie CSI organisatie Vlaamse middenveld

Steekproefstratum	Aantal	%
<i>Welzijnssector</i>	571	23,05
<i>Sociale economie</i>	159	6,42
<i>Maatschappelijke verenigingen en organisaties/sociaal-cultureel werk</i>		
Werk, beroep, economie	625	25,23
Jeugdwerk	181	7,31
Nieuwe sociale bewegingen (milieu, noord-zuid, vrede)	198	7,99
Religie en levensbeschouwelijk	117	4,72
Gezondheid, ziekte en handicap	374	15,1
Overige	238	9,61
Zelforganisaties migranten	14	0,57
Totaal	2477	

2.2 Steekproeftrekking

In totaal werden dus bijna 2500 organisaties gemapt in de steekproefpopulatie. Hierbij viel op dat een bepaald soort organisatie ihb. de (sociaal-culturele) sector van maatschappelijke

verenigingen en organisaties domineert, namelijk deze die werken rond de thema's van beroep, werk en onderneming en in mindere mate rond gezondheid, ziekte en handicap. Daartegenover staat dat bepaald soort organisaties slechts een klein aantal kennen, terwijl ze vanuit de CSI onderzoeks invalshoek toch interessant zijn (bv. algemeen of niet doelgroep-gebonden sociaal-cultureel volwassenwerk of de etnisch-culturele zelforganisaties). Deze inhoudelijke diversiteit vatten leek voor de doelstellingen van het CSI onderzoek (wegens te verwachten andere strategieën en praktijken wat betreft vermarkting, relatie met de overheid, politisering, omgaan met diversiteit, ander vrijwilligersbeleid, ...).

Stratificatie

Daarom werd gekozen om niet een eenvoudige toevalssteekproef te trekken. Er werd voor een disproportioneel gestratificeerde steekproef geopteerd. Dit is een iets complexere methodiek, maar die uitermate geschikt leek voor het opzet van CSI, waarbij het noodzakelijk was de inhoudelijke of thematische diversiteit van de steekproefpopulatie te vatten, die bovendien op ongelijke wijze vertegenwoordigt is in deze populatie (Lehtonen & Djerf, 2008).

Een gestratificeerde toevalssteekproef verschilt van een enkelvoudige toevalssteekproef, waarbij de toevalstrekking gebeurt op de gehele populatie en dus elke observatie-eenheid (hier dus middenveldorganisatie) een gelijke kans heeft om te worden getrokken. Stratificatie betekent daarentegen dat de totale steekproefpopulatie wordt ingedeeld in kleinere groepen of strata, gebaseerd op gemeenschappelijke kenmerken. Een toevalssteekproef wordt in elk stratum getrokken die normaal gesproken proportioneel is voor de grootte van een stratum tot de populatie. De thematische of inhoudelijke opdeling in tabel 1 werd aldus gebruikt voor het opdelen van de steekproefpopulatie in 8 strata. Hierdoor zijn we bij de steekproeftrekking al zeker dat de diverse geledingen van het middenveld op afdoende wijze zijn vertegenwoordigd in onze steekproef. Zulke stratificering valt of staat natuurlijk met een goede indeling van de organisaties in deze strata, maar daarvoor werd de enquête voorafgegaan door een intensieve mappingsoefening.

Disproportioneel

We kozen er wel voor om deze strata niet proportioneel, maar disproportioneel te vertegenwoordigen in de totale steekproef. Deze steekproefmethode verdeelt de populatie dus in subgroepen of strata, maar de steekproeffractie is niet in proportie tot het totaal voor alle strata. Sommige strata worden 'over-sampled', anderen niet. Disproportionele gestratificeerde steekproeven kunnen gebruikt worden om een beter zicht te krijgen op de eigenschappen van

kleinere (maar toch belangrijke) subpopulaties. Dit leek gezien de verhoudingen, zoals ze in tabel & te lezen zijn, dus noodzakelijk. Aldus werden bv. alle etnisch-culturele zelforganisaties aangezocht om deel te nemen aan de bevraging en werden i.h.b. de beroepsverenigingen, werkgeversorganisaties en vakbonden onder-sampled.

Steekproefkader

Gezien de populatie van 2477 organisaties is een steekproef van ongeveer 350 organisaties voldoende om representatief te zijn met een betrouwbaarheidspercentage van 95% en een nauwkeurighedsafwijking van 5%. We hebben gezien de diversiteit die we willen vatten hierbij gekozen om disproportioneel, gestratificeerd te selecteren en als gevolg hiervan ook de steekproef op te trekken. Dit laatste leek ons ook best omdat we twee enquêtes willen afnemen bij de respondenten en hierbij een % afhaken verwachten bij de tweede bevraging.

De stratificatie werd bovendien in het veldwerk aangehouden door mogelijke non-response te vervangen met een reserve uit hetzelfde stratum. De uiteindelijk, beoogde steekproef voor de eerste bevraging zag er dus uiteindelijk als volgt uit (zie tabel).

Tabel 2: Steekproefkader CSI organisatie-survey Vlaamse middenveld

Steekproefstratum	Beoogde aantal
<i>Welzijnssector</i>	150
<i>Sociale economie</i>	50
<i>Maatschappelijke verenigingen - socio-culturele sector</i>	300
Werk, beroep, economie	40
Jeugdwerk	45
Nieuwe sociale bewegingen	50
Religie en levensbeschouwelijk	40
Gezondheid, ziekte en handicap	50
Overige	65
Zelforganisaties migranten	10
Totaal	500

3. Methode van bevraging

3.1 Bevragingstechniek

Gezien de diversiteit aan vragen en met oog op een zo hoog mogelijke respons werd geopteerd om de bevraging in twee rondes op te splitsen.

Een eerste bevraging werd via een face-to-face gesprek afgenomen door een getrainde interviewer. Binnen de organisatie werd een gesprek georganiseerd met iemand uit het directiecomité. Indien de organisatie geen betaalde beroepskracht als leidinggevende heeft, dan ging het interview door met de voorzitter of adjunct-voorzitter. In ieder geval was de geïnterviewde iemand die als verantwoordelijke of leidinggevende in zeer ruime mate vertrouwd is met het reilen en zeilen binnen de organisatie. Deze respondenten moesten de vragenlijst beantwoorden, denkende vanuit de organisatie waarvoor ze bevraagd werden, los van mogelijke andere engagementen in andere verenigingen of middenveldorganisaties. De vragenlijst bestond uit negen delen. Alle vragen dienden door de interviewer voorgelezen te worden aan de respondent. De acht delen van de vragenlijst waren de volgende:

- A. Rol van uw organisatie
- B. Rol in maatschappelijke verandering
- C. Relatie met de overheid
- D. Relatie met de bedrijfswereld
- E. Diversiteitsrelaties
- F. Concurrentie van andere organisaties
- G. Inkomsten uit commerciële activiteiten
- H. Managementpraktijken
- I. Tot slot

Tijdens dit gesprek werd de geïnterviewden ook opgeroepen om vervolgens de tweede vragenlijst online, per post of via een interview te beantwoorden. Via een uniek id-nummer is de respons van beide vragenlijsten voor elke organisatie aan mekaar gekoppeld. Daar we eventuele moeilijkheden naar taal verwachtten bij de etnisch-culturele zelforganisaties, werd deze tweede vragenlijst bij deze groep per definitie face-to-face afgenomen. Deze tweede vragenlijst bestond uit acht delen met vragen. De acht delen van de vragenlijst waren de volgende:

- A. Algemene vragen
- B. Bestuur van uw organisatie

- C. Financieel beleid
- D. Vrijwilligers en hun kenmerken
- E. Vrijwilligersbeleid
- F. Personeelsbeleid
- G. Diversiteitsbeleid
- H. Algemene opmerkingen

3.2 Werkwijze

De enquête kende dus volgend stappenplan:

1. Uitnodigingsbrief: brief van CSI Flanders + brief Verenigde verenigingen + folder CSI Flanders;
2. Contactnames door interviewer (1 week na brief): 5 pogingen tot contactname, minstens 1 keer na 18u 's avonds;
3. Face-to-face bevraging van vragenlijst 1 door interviewers + toelichting bevraging 2 en bevraging 3;
4. Non-respons werd per stratum vervangen door organisaties uit reservelijsten;
5. Schriftelijke, online of face-to-face bevraging vragenlijst 2 + vraag deelname bevraging 3;
6. Reminder voor deelname vragenlijst 2 via e-mail;
7. Reminder voor deelname vragenlijst 2 via telefoon.

In totaal waren 18 getrainde interviewers betrokken bij de face-to-face bevraging. Zij werden uitvoerig gebriefd over de enquête tijdens een halve-dag training op basis van een uitgebreid briefingsdocument dat zowel info verschafte over het opzet van de bevraging, de te volgen procedures en technieken voor contactname en afname; en een detaibespreking van de vragenlijst. Nieuwe interviewers werden op hun eerste interview begeleid door iemand van het HIVA-surveyteam en kregen daarbij nadien feedback en bijsturing. Elke afgenomen enquête werd ook gecontroleerd door het surveyteam, zodat elke interviewer hierover de nodige feedback kreeg. Veelvuldige fouten of knelpunten werden naar alle interviewers gecommuniceerd.

3.3 Chronologie van het veldwerk

De omstandige steekproefselectie en bevragingsmethodiek leidde uiteindelijk tot een lange veldwerkperiode. Begin oktober 2017 werd gestart, eind mei 2018 werd de survey afgesloten (zie volgende sectie voor de respons). Deze lange duurtijd werd veroorzaakt door de combinatie van drie zaken:

- De periode van gemiddeld een drietal weken vooraleer een afspraak kon worden vastgelegd (cf. brief versturen, iemand van de leidinggevenden uit de organisatie aan de lijn krijgen, eventuele interne bespreking in de organisatie of men al of niet wou deelnemen, het vinden van een gaatje in de agenda van de leidinggevende).
- Een non-respons werd pas op het moment van afhaken vervangen om aldus een target te halen van 500 organisaties.
- De moeizame en herhaalde pogingen die nodig waren om de respondenten te overtuigen om de tweede enquête in te vullen. Tijd(sgebrek) was daarbij de aangehaalde reden door de respondenten om deze taak te laten liggen/te vergeten. Hierbij werd ook verwezen naar de moeilijke en lange bevraging van de eerste enquête (één tot anderhalf uur) en de vrees dat de tweede enquête evenveel tijd en energie zou vergen.

Daar de enquêtes evenwel geen directe actualiteitsvragen of –opinions bevatten, vormt deze lange enquêteringsperiode voor de onderzoeksresultaten geen methodologisch probleem. Chronologisch zag het veldwerk er zo uit:

- 27/09/2017: start versturen uitnodigingsbrieven (post)
- 06/10/2017: start contactnames door interviewer – inplannen van afspraken
- 04/12/2017: start jobstudent datainvoer bevraging 1
- 05/12/2017: eerste keer e-mail reminder voor vragenlijst 2 (74 e-mails)
- Regelmatige tijdstippen: reminder 2 voor vragenlijst 2
- Vanaf 15 januari tot eind maart: telefonische reminders vragenlijst 2 door jobstudent
- Januari & februari 2018 bevraging van etnisch-culturele zelforganisaties met lichte aanpassingen aan de vragenlijst bij de modules over diversiteit: bevraging 1: vraag 39 & 41, bevraging 2 vraag 72
- Vanaf april afronden 1ste bevraging. Bijkomende inspanningen om respons op de tweede bevraging te verhogen:
 - 1/3de van de organisaties, die bevraging 2 nog niet hadden ingevuld en recentelijk waren geïnterviewd, werden gecontacteerd door iemand van het onderzoeksteam
 - 2/3 van de organisaties, die bevraging 2 nog niet hadden ingevuld en voor begin februari waren geïnterviewd, kregen opnieuw enquête 2 per post toegestuurd en werden nogmaals via twee bijkomende herinneringen aangemaand om deze enquête alsnog in te vullen voor eind mei.
- Eind mei 2018: beëindiging veldfase

4. Respons²

4.1 Algemene respons

Ondanks het in tijd moeizame verloop kende de enquête toch een bevredigende respons, zeker voor de eerste bevraging. Er dienden in totaal 747 organisaties te worden gecontacteerd om uiteindelijk een respons te behalen van 496 organisaties. Dit is een bruto-respons van 66% of 2 op 3 van de geselecteerde organisaties werkten mee. De non-respons is daarbij op te splitsen in weigeringen (geen tijd, interesse of geen reactie) en uitval door een gebrek aan contactgegevens, foute opname in het steekproefkader of onmogelijk te interviewen (zie tabel). Als we de uitval niet meetellen, zien we dat in 71% van de gevallen een gecontacteerde organisatie besliste om mee te werken. Dit is een zéér hoge respons, zeker voor een organisatie-enquête. Helaas bleek het vervolgens moeilijk om deze deelnemende organisaties ook de tweede enquête zelf te laten invullen (online of schriftelijk met de post terug te sturen). Daardoor daalt de respons voor deze tweede enquête tot 57%, wat nog altijd bevredigend is en een gerealiseerd steekproefaantal oplevert van 403 organisaties.

² Meer details over de responsberekening kunnen teruggevonden worden in [responsoverzicht_vlenq.xlsx](#)

Tabel 3: Algemene respons –en non-responscijfers CSI Vlaamse organisatie-survey

Responscode	Redene	Aantal	Percentage
NR1	Geen reactie in 5 contactpogingen	63	8
NR3	Geen tijd	66	9
NR4	Geen interesse	50	7
NR5	Zien zichzelf niet als middenveld	20	3
NR6	Door omstandigheden niet mogelijk	7	1
NR11	Geen contactgegevens	10	1
NR12	Onmogelijk te interviewen (taal/handicap)	7	1
NR13	Foute opname in steekproefkader	28	4
R1	Respons	496	66
Totaal		747	100
	Bruto-respons	496	66
	Non-respons	251	34
	Weigering (NR1-NR6)	206	
	Uitval (NR11-NR13)	45	
	Netto-respons (R1/(R1+(NR1-NR6))		71
	Weigering deelname vragenlijst 2	93	
	Gerealiseerde steekproef vragenlijst 2	403	
	Netto-respons vragenlijst 2		57

Wanneer we deze algemene cijfers vervolgens bekijken volgens de berekeningsstandaard van ESOMAR/AAPOR (internationale vereniging van opiniemarktbureau's) komen we tot volgende responsgraden (zie tabel). We zien dan vergelijkbare cijfers met dus bijkomend een weigeringsgraad van slechts 20% en een hoge contactgraad van 90%.

Tabel 4: Responsberekening volgens ESOMAR/AAPOR standaard

Type	Percentage	Omschrijving
Responsgraad	69%	Response rates - The number of complete interviews with reporting units divided by the number of eligible reporting units in the sample
Coöperatiegraad	77%	Cooperation rates - The proportion of all cases interviewed of all eligible units ever contacted.
Weigeringsgraad	20%	Refusal rates - The proportion of all cases in which the respondent refuses to be interviewed
Contactgraad	90%	Contact rates - The proportion of all cases in which some respondent was reached

Berekening op basis van AAPOR, 2016.

4.2 Respons per stratum

Wanneer we vervolgens deze responsaantallen vergelijken met de beoogde proporties per inhoudelijk stratum, kunnen we ook hier vaststellen dat de responscijfers meestal in ruime mate voldoen.

Tabel 5: Responscijfers per stratum

Steekproefstratum	Vragenlijst 1						Vragenlijst 2			
	Gerealiseerd	Non-repons	Weigering	Uitval	Bruto respons	Netto respons	Gerealiseerd	Weigering 2	Weigering 1+2	Netto respons
<i>Welzijnssector</i>	149	47	42	5	76%	78%	124	25	67	65%
<i>Sociale economie</i>	49	20	17	3	71%	74%	34	15	32	52%
<i>Maatschappelijke verenigingen</i>										
Werk, beroep, economie	39	31	25	6	56%	61%	30	9	34	47%
Jeugdwerk	45	20	16	4	69%	74%	37	8	24	61%
Nieuwe sociale bewegingen	51	27	21	6	65%	71%	40	11	32	56%
Religie en levensbeschouwelijk	34	37	29	8	48%	54%	28	6	35	44%
Gezondheid, ziekte en handicap	50	35	25	10	59%	67%	47	3	28	63%
Overige	69	30	29	1	70%	70%	53	16	45	54%
Zelforganisaties migranten	10	4	2	2	71%	83%	10	0	2	83%
Totaal	496	251	206	45	66%	71%	403	93	299	57%

De laagste respons tekenden we op bij de religieuze organisaties en de organisaties met als thema beroep, werk of onderneming, maar ook dan is de netto-respons nog altijd 44% of meer bij de tweede enquête. Vanuit de sociale economie was er bovendien minder animo om mee te werken aan de tweede bevraging.

Tabel 6: Beoogde en gerealiseerde steekproef

Steekproefstratum	Beoogd	Gerealiseerd
<i>Welzijnssector</i>	150	149
<i>Sociale economie</i>	50	49
<i>Maatschappelijke verenigingen en organisaties/sociaal cultureel werk</i>	300	298
Werk, beroep, economie	40	39
Jeugdwerk	45	45
Nieuwe sociale bewegingen	50	51
Religie en levensbeschouwelijk	40	34
Gezondheid, ziekte en handicap	50	50
Overige	65	69
Zelforganisaties migranten	10	10
Totaal	500	496

Wanneer we vervolgens de gerealiseerde met de beoogde steekproef per stratum vergelijken, zien we dat we bijna helemaal deze cijfers hebben gehaald. Hierbij bleken een aantal van de bevroegde religieuze organisaties eerder onder de categorie 'overige' thuis te horen. Het is bovendien belangrijk om op te merken en vast te stellen dat in de kleinste groep, de etnisch-culturele zelforganisaties, waar de hele populatie werd aangezocht om deel te nemen, dit ook bijna effectief zo gebeurde: 10 organisaties werkten mee, 2 weigerden en 2 bestonden blijkbaar niet méér. Hier werd dus een respons gehaald van meer dan 80%, wat ondanks het kleine aantal, de bekomen antwoorden natuurlijk héél representatief maken voor deze categorie.

Uiteraard halen we deze aantallen niet bij bevraging 2 door de lagere respons. Ook hier is het evenwel belangrijk om op te merken dat alle deelnemende etnisch-culturele zelforganisaties ook deze vragenlijst 2 invulden. Verder blijkt de extra non-respons van bevraging 2 op nagenoeg gelijke wijze verdeeld te zijn over de strata, wat dus helemaal geen significante verschillen oplevert in de proportionele verdeling van de strata over de totale steekproef (weliswaar met kleinere aantallen). Dit blijkt ook uit volgende tabel, waar de procentuele verdeling van de strata wordt vergeleken voor bevraging 1 en 2.

Tabel 7: Procentuele vergelijking naar strata, respons vragenlijst 1 en vragenlijst 2

Stratum steekproef	Vragenlijst 1	Vragenlijst 2
<i>Welzijnssector</i>	30,04	30,77
<i>Sociale economie</i>	9,88	8,44
<i>Maatschappelijke verenigingen en organisaties/sociaal cultureel werk</i>		
Werk, beroep, economie	7,86	7,44
Jeugdwerk	9,07	9,18
Nieuwe sociale bewegingen	10,28	9,93
Religie en levensbeschouwelijk	6,85	6,95
Gezondheid, ziekte en handicap	10,08	11,66
Overige	13,91	13,15
Zelforganisaties migranten	2,02	2,48
Totaal	100	100

5. Weging³

Om het Vlaamse middenveld met de sectorale selectie, die we hebben gemaakt, op een representatieve wijze te beschrijven dienen ondanks de puik responscijfers de gerealiseerde steekproeven gewogen te worden, daar we de strata disproportioneel hebben opgenomen in de steekproef. Een post-stratificatie is dus nodig.

5.1 Gehanteerde classificatie

Vervolgens stelt zich de vraag met welke gegevens we dit doen. Voortschrijdend inzicht in de inhoudelijke classificatie of mapping van het Vlaamse middenveld, laat ons toe deze post-stratificatie nog beter te doen aansluiten bij de inhoudelijke of thematische verscheidenheid van dit middenveld – een verscheidenheid die we al als zéér belangrijk hebben aangeduid voor de analytische doelstellingen van het CSI onderzoek.

Van Deth (2008:219) vatte het tien jaar geleden al samen. Er bestaat geen goede typologie of classificatie van middenvelorganisaties. Diverse onderzoekers van non-profitsector, verenigingen of vrijwilligerswerk hebben getracht om op basis van de doelstellingen en activiteiten van zulke organisaties een classificatie op te stellen, waarbij men zich baseert op eenvoudige labels zoals gezondheid of religie. Vanuit de invalshoek van statistiekbureau's en het opstellen van specifieke satellietrekeningen wordt vooral gewerkt met de Internationale Classificatie van Non-profitorganisaties (UN, 2003) of zoals in België met daaraan verwante of afgeleide verwijzingen naar de bestaande NACE-codering (Nomenclature statistique des activités économiques dans la Communauté européenne), die de Europese vertaling is van de United Nations' International standard industrial classification (ISIC). Deze classificatie vertrekt evenwel vooral van de economische functies of activiteiten die de middenveldorganisaties (of non-profit in het algemeen) uitoefenen en dus ook op de betreffende organisaties die daar vooral ook beroepskrachten inzetten. Ze situeren wel duidelijk de welzijnssector als 'social services' of maatschappelijke dienstverlening. De sociaal-culturele praktijken, die we via de nacebel codes van 'verenigingen' dekken, kunnen we hiermee moeilijker classificeren.

³ Meer details over de wegingsvariabele kunnen teruggevonden worden in responsoverzicht_vlenq.xlsx

Tabel 8: Opgesomde categorieën van middenveldorganisaties in Europese surveys

European Values Study	Eurobarometer
A sports club or club for outdoor activities (recreation organization) *	Sports or recreation *
Education, arts, music or cultural association *	Education, arts, music or cultural activities *
A trade union	Trade unions
A business or professional organization	Professional associations
A consumer organization	
An international organization such as development aid organization or human rights organization	Third world development or human rights
An organization for the environmental protection, animal rights, etc	Conservation, the environment, ecology, animal rights
A charity organization or social aid organization	Social welfare services for elderly, handicapped or deprived people
	Local community action on issues like poverty, employment, housing, racial equality
A leisure association for the elderly	
An organization for the defense of elderly rights	Youth work (scouts, guides, youth clubs, etc.)
Religious or church organization	Religious or church organizations
Political party or organization	Political parties or groups
Organization defending the interest of patients and/or disabled	Voluntary organizations concerned with health
Other interest groups for specific causes such as women, people with specific sexual orientation or local issues	Women's groups
	Peace movement

* Geen onderdeel van het CSI steekproefkader

Een andere invalshoek en hulp om onze inhoudelijke opdeling te maken kunnen we terugvinden in internationale surveys zoals de European Values Study of de Eurobarometers, waar de deelname aan het vrijwilligerswerk voor middenveld-organisaties worden bevraagd (zie tabel). Hierbij wordt door andere auteurs opgemerkt dat deze opdelingen een mix maken van doelstellingen, maar ook specifieke doelgroepen (vrouwen, ouderen, ...). Toch lijkt deze doelgroepaanpak vooral voor wat we in Vlaanderen het sociaal-cultureel volwassenwerk noemen een belangrijke invalshoek. Dus (a) geïnspireerd door deze opdelingen van internationale surveys; (b) kijkend naar de aantallen, die we terugvonden in onze Vlaamse mapping; (c) gebruikmakend van de bekende opdeling van maatschappelijke dienstverlening (gehanteerd in nace-bel en ICNPO); en (d) de doelgroepbenadering van het sociaal-cultureel volwassenwerk niet uit het oog verliezend, hanteren we dus de volgende inhoudelijke opdeling.

Tabel 9: Weging van de gerealiseerde steekproeven van vragenlijst 1 en vragenlijst 2 op basis van de proportionele verdeling van inhoudelijke strata in de steekproefpopulatie van gemapte middenveldorganisaties in Vlaanderen.

Inhoudelijk thema / stratum	Populatie		Steekproef vragenlijst 1		Steekproef vragenlijst 2		Weegfactor vragenlijst 1	Weegfactor vragenlijst 2
	N	%	N	%	N	%		
Welzijnssector								
Algemene welzijnsinstelling	31	1,27	13	2,62	12	2,98	0,524933333	0,426508333
Jeughulp	118	4,82	29	5,84	26	6,45	0,824386207	0,7471
Gehandicaptenzorg	284	11,6	67	13,5	54	13,4	0,858746269	0,865703704
Vereniging welzijn/armoede/ sociale inclusie	166	6,78	50	10,1	38	9,43	0,672576	0,719036842
Sociale economie/maatwerkbedrijven								
Sociale economie	156	6,37	49	9,86	34	8,44	0,6448	0,755032353
Maatschappelijke verenigingen, actie-, of themabewegingen								
Bedrijfs-, beroeps- of vakorganisatie	610	24,9	37	7,44	29	7,20	3,339286486	3,461631034
Service-clubs	15	0,61	3	0,60	2	0,50	1,008533333	1,22915
Vrijwilligersorganisatie of zelfhulpgroep actief rond gezondheid, ziekte, handicap	351	14,3	49	9,86	47	11,7	1,450546939	1,228721277
Milieu en mobiliteit	100	4,08	29	5,84	22	5,46	0,69782069	0,747381818
Vrede, conflict, vluchtelingen	18	0,73	3	0,60	3	0,74	1,206933333	0,980633333
Zuiden en ontwikkeling	91	3,72	18	3,62	15	3,72	1,025066667	0,99944
Overige politieke actie of beweging	66	2,69	18	3,62	13	3,23	0,741244444	0,8339
Sociaal-cultureel werk								
Holebi-organisaties	12	0,49	1	0,20	1	0,25	2,4304	1,9747
Jeugdorganisaties	190	7,76	47	9,46	38	9,43	0,81892766	0,822968421
Seniorenorganisaties	16	0,65	4	0,80	4	0,99	0,806	0,654875
Vrouwenorganisaties	20	0,82	5	1,01	5	1,24	0,81344	0,66092
Etnisch-culturele organisaties	12	0,49	10	2,01	10	2,48	0,24304	0,19747
Volwassenenwerk	6	0,24	4	0,80	3	0,74	0,2976	0,3224
Volwasseneducatie	44	1,80	19	3,82	15	3,72	0,469894737	0,4836

Kunst, cultuur en meer Religieuze organisaties	40	1,6 3	16	3,2 2	11	2,7 3	0,5053	0,59717272 7
Kerken en geloofshuizen	61	2,4 9	17	3,4 2	13	3,2 3	0,72649411 8	0,7719
Levensbeschouwelijke/r eligieuze organisatie	42	1,7 1	9	1,8 1	8	1,9 9	0,9424	0,8614125
Totaal	2449		496		403			

Het levert ons volgende subsectorale opdeling in voor de analyse van de surveydata.

Tabel 10: Subsectorale opdeling voor de surveydata

Thema 2 subsectoren	Sample vragenlijst 1				Sample vragenlijst 2				Populati e
	Ongewogen		Gewogen		Ongewoge n		Gewogen		
	N	%	N	%	N	%	N	%	%
Welzijnsinstelling	108	21,77	88	17,69	92	22,83	71	17,6 9	17,68
Welzijnsvereniging	50	10,08	34	6,78	38	9,43	27	6,78	6,78
Sociale economie	49	9,88	32	6,37	34	8,44	26	6,37	6,37
Werk, beroep, economie	40	8,06	127	25,52	31	7,69	103	25,5 3	25,52
Gezondheid, ziekte, handicap	49	9,88	71	14,33	47	11,66	58	14,3 3	14,33
Nieuwe sociale beweging	50	10,08	42	8,53	40	9,93	34	8,53	8,53
Politieke organisatie	18	3,63	13	2,69	13	3,23	11	2,69	2,69
Volwassenwerk	49	9,88	28	5,63	39	9,68	23	5,63	5,63
Jeugdwerk	47	9,48	38	7,76	38	9,43	31	7,76	7,76
Ethnisch-culturele organisatie	10	2,02	2	0,49	10	2,48	2	0,49	0,49
Religieuze organisatie	26	5,24	21	4,20	21	5,21	17	4,20	4,21
Totaal	496	100	496	100	403	100	403	100	

6. Constructie van bijkomende variabelen

Bijkomende variabelen in de basisdataset

Bij het samenvoegen van en opkuisen van de data van de twee bevragingen werden enkele bijkomende variabelen toegevoegd aan de basisdataset, omdat deze essentieel zijn voor het gemakkelijk gebruiken van deze data. De details over de constructie van deze variabelen zijn terug te vinden in het codeboek.

Het gaat om volgende variabelen

- **Weegvgl1:** weegfactor voor vragenlijst 1
- **Weegvgl2:** weegfactor voor vragenlijst 2
- **Idsamp1:** stratum van steekproef op basis van mapping
- **Idsamp2:** stratum van steekproef (hercodering na afname enquête)
- **Sector1:** numerieke versie van de variabele sector
- **Thema en thema1:** organisaties opgedeeld in 24 types organisaties
- **Thema2:** organisaties opgedeeld in 11 subsectoren
- **Thema3:** organisaties opgedeeld in 5 middenveldsectoren
- **VL2_v1nieuw:** beter bruikbare variabele voor vl2_v1 & vl2_v2
- **VL2_v29schat:** geschat aantal vrijwilligers = samenvoeging van variabelen vl2_v29_1, vl2_v29_2, vl2_v29_3 in 1 variabele.
- **VL2_v29cat:** aantal vrijwilligers op gedeeld in 4 categorieën, op basis van VL2_v29cat:
- **VL1_interviewer:** initialen van interviewer die bevraging gedaan heeft
- **VL1_politrol:** factorvariabele voor politieke rol – o.b.v. vl1_v1_*
- **VL1_dienstrol:** factorvariabele voor dienstverlenende rol – o.b.v. vl1_v1_*
- **VL1_gemeenrol:** factorvariabele voor gemeenschapsvormende rol – o.b.v. vl1_v1_*
- **VL1_politisrol:** subfactor van vl1_politrol - variabele voor politiserende rol – o.b.v. vl1_v1_*
- **VL1_beleidsrol:** subfactor van vl1_politrol - variabele voor beleidsbeïnvloedende rol – o.b.v. vl1_v1_*
- **VL1_module2:** diende deze module van vragenlijst wel of niet in te vullen
- **VL1_interviewer:** intialen van interviewer vrragenlijst 1

Codering van open vragen in de dataset

De twee bevragingen bevatten een aanzienlijk aantal open vragen. Wanneer deze geanalyseerd werden, werden deze ook gecodeerd door de betreffende onderzoeker. Deze codering werd

gedocumenteerd (zie codeboek). De gecodeerde variabelen zijn terug te vinden in het uitbreidingsbestand en kunnen aan de data worden toegevoegd op basis van 'idnr'.

Nieuwe variabelen op basis van analyses

Gerelateerd aan de verschillende onderzoeksvragen van de onderzoeklijnen werden op basis van de data nieuwe variabelen gecreeëerd. Deze werden door de onderzoeker gedocumenteerd (zie codeboek). Deze nieuwe variabelen zijn terug te vinden in het uitbreidingsbestand en kunnen aan de data worden toegevoegd op basis van 'idnr'.

Het gaat om volgende variabelen:

- **VL2_v40nieuw:** aangevulde vraag VL2_v40 voor organisaties die vragenlijst 2 niet invulden: aantal werknemers – bruikbaar voor analyses met vragenlijst 1.
- **Factor_managementpraktijken:** intensiteit van gebruik van managementpraktijken. Op basis van VL1_v53_*
- **Factor_prestatiemetingen:** intensiteit van meten van prestaties. Op basis van VL1_v56_*
- **Proxy_corporatisering:** hybridisering richting de markt op niveau van nonprofiit bestuur. Op basis van VL2_v8_6 en VL2_v7.
- **Commercial_all:** mate van commercialisering. Op basis van VL1_v46 en VL1_v47.
- **Public_income_clean:** relatief aandeel inkomsten uit overheid. Op basis van VL2_v17_*
- **Private_income_clean:** relatief aandeel inkomsten uit gemeenschap. Op basis van VL2_v17_*
- **Market_income_clean:** relatief aandeel inkomsten vanuit de markt. Op basis van VL2_v17_*
- **Factor_service_provision:** rol van dienstverlening. Op basis van VL1_v1_*
- **L_ageorg:** leeftijd van organisatie in jaren. Op basis van VL2_v5.
- **L_agecat:** categorische variabele voor leeftijd van de organisatie, op basis van l_ageorg.
- **L_vwcat:** categorische variabele voor aantal vrijwilligers. Op basis van VL2_v29schat.
- **L_perscat:** categorische variabele voor aantal personeelsleden. Op basis van VL2_v40.

appendix 1 Sectorale afbakeningen steekproefpopulatie op basis van NACE-Bel code

Welzijnssector

Gehandicaptenzorg

NACE-Bel	Omschrijving
87201	Instellingen met huisvesting voor minderjarigen met een mentale handicap
87202	Instellingen met huisvesting voor volwassenen met een mentale handicap
87203	Instellingen met huisvesting voor personen met psychiatrische problemen
87204	Instellingen met huisvesting voor drugs- en alcoholverslaafden
87205	Activiteiten van beschut wonen voor personen met psychiatrische problemen
87209	Andere instellingen met huisvesting voor personen met een mentale handicap of psychiatrische problemen en voor drugs- en alcoholverslaafden
87303	Instellingen met huisvesting voor minderjarigen met een lichameijke handicap
87304	Instellingen met huisvesting voor volwassenen met een lichameijke handicap
87309	Instellingen met huisvesting voor ouderen en voor personen met een lichamelijke handicap, n.e.g.
88103	Activiteiten van dagcentra voor minderjarigen met een lichamelijke handicap, met inbegrip van ambulante hulpverlening
88104	Activiteiten van dagcentra voor volwassenen met een lichamelijke handicap, met inbegrip van ambulante hulpverlening
88109	Overige maatschappelijke dienstverlening zonder huisvesting voor ouderen en lichamenlijk gehandicapten
88991	Activiteiten van dagcentra voor minderjarigen met een mentale handicap, met inbegrip van ambulante hulpverlening
88992	Activiteiten van dagcentra voor volwassenen met een mentale handicap, met inbegrip van ambulante hulpverlening
88993	Ambulante hulpverlening aan drugs- en alcoholverslaafden
88995	Beschutte en sociale werkplaatsen

Jeugdhulp/-bijstand

Zie voor eerste intro: <http://wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/>

NACE-Bel	Omschrijving
87901	Integrale jeugdhulp met huisvesting

88994	Integrale jeugdhulp zonder huisvesting
-------	--

Algemeen welzijnswerk

Het Algemeen Welzijnswerk biedt psychosociale hulp- en dienstverlening aan personen van wie de welzijnskansen bedreigd of verminderd worden. Dit kan het gevolg zijn van gebeurtenissen in de persoonlijke levenssfeer, problemen ten gevolge van gebeurtenissen in een context van criminaliteit of problemen van meervoudige kwetsbaarheid ten gevolge van een proces van sociale uitsluiting.

Het algemeen welzijnswerk helpt mensen om zich persoonlijk en sociaal te ontplooiën, hun individuele en sociale rechten uit te oefenen, zodat ze een menswaardig leven kunnen leiden.

NACE-Bel	Omschrijving
87902	Algemeen welzijnswerk met huisvesting
88996	Algemeen welzijnswerk zonder huisvesting
88999	Andere vormen van maatschappelijke dienstverlening zonder huisvesting, n.e.g.
87909	Overige maatschappelijke dienstverlening met huisvesting, n.e.g.

Het gaat om: Centra voor algemeen welzijnswerk; Centra voor teleonthaal; Residentiële centra voor algemeen welzijnswerk; Maatschappelijk opbouwwerk en armoedebestrijding; Integratie migranten, vluchtelingen.

Sociaal-cultureel werk

NACE-Bel	Omschrijving
94110	Bedrijfs- en werkgeversorganisaties
94120	Beroepsorganisaties
94200	Vakverenigingen
94910	Religieuze organisaties
94920	Politieke organisaties
94991	Verenigingen op het vlak van jeugdwerk
94992	Verenigingen en bewegingen voor volwassenen
94993	Verenigingen op het vlak van ziektepreventie en gezondheidsbevordering
94994	Verenigingen op het vlak van milieu en mobiliteit
94995	Verenigingen op het vlak van ontwikkelingssamenwerking
94999	Overige verenigingen, n.e.g.
85592	Beroepsopleiding
85593	Sociaal-cultureel vormingswerk

Niet: Bibliotheken, archieven e.d.; niet-commerciële sportverenigingen; musea- en beeldende kunsten; podiumkunsten/amateurkunsten/culturele centra/schouwburgen. Zie ook tot op zekere hoogte paritair comite 329 en 337.

Sociale economie

Lokale diensteneconomie

Lokale diensteneconomie beoogt een koppeling van de invulling van lokale noden aan de lokale werkgelegenheid voor mensen die moeilijk hun weg vinden naar de arbeidsmarkt. De lokale diensteneconomie is gestoeld op drie pijlers:

- Duurzame werkgelegenheid voor kansengroepen op basis van laagdrempelige aanwerving en een permanent aanbod van vorming en begeleiding;
- Aanvullende, kwalitatieve en toegankelijke dienstverlening gericht op individuele en collectieve behoeften, met oog voor lokale aspecten;
- Centrale aandacht voor participatie van werknemers, gebruikers en andere stakeholders.

Concreet gaat het bijvoorbeeld over deze diensten: Aanvullende thuiszorg; Buurtgerichte kinderopvang; Vervoer- en boodschappendiensten; Energiesnoeiers; Fietspunten; Sociale restaurants; Klusdiensten; Ecologisch groenonderhoud; Onderhoud van fiets- en wandelpaden; Buurtsport; Preventieve gezinsondersteuning; Huisbewaarders in sociale huisvesting.

Arbeidszorg

Arbeidszorg is een vangnet voor personen die omwille van persoons- en/of maatschappijgebonden redenen niet (meer) kunnen werken in het regulier of beschermend tewerkstellingscircuit (de zogenaamde 'doelgroepwerknemers'). Het systeem biedt arbeidsmatige activiteiten aan in een werkomgeving die op productie of op dienstverlening is gericht: fietsen, speelgoed, biologische groenten, gerestaureerde meubels, eenvoudige industriële producten, goedkope maaltijden, wenskaarten, exploitatie van een kinderboerderij, ophalen van tweedehandse kledij,... . Het gaat om vrijwillig onbetaald werk onder begeleiding. Doelgroepmedewerkers worden tewerkgesteld voor onbepaalde duur, met behoud van een uitkering en zonder arbeidscontract.

appendix 2 Codeboek Vlaamse survey

Zie apart document: VLSurvey_codebook_final.pdf.

Dit document kan opgevraagd worden bij de onderzoekers.

Referenties

- American Association for Public Opinion Research (AAPOR) (2016). Standard Definitions Final Dispositions of Case Codes and Outcome Rates for Surveys. https://www.aapor.org/AAPOR_Main/media/publications/Standard-Definitions20169theditionfinal.pdf (retrieved 15 June 2018).
- Lehtonen, R. & Djerf, K. (2008). Survey sampling reference guidelines 2008 edition. Introduction to sample design and estimation techniques. Eurostat methodology and working papers. Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2008.
- Meuleman, B. & Roose, H. (2017). Methodologie van de sociale wetenschappen: een inleiding. Gent, Academia Press.
- Smith, D.H. (2016). Typologies of Associations and Volunteering. In: Smith, D. H., Stebbins, R. A. & Grotz, J. (eds.). The Palgrave Handbook of Volunteering, Civic Participation, and Nonprofit Associations. Basingstoke, Palgrave Macmillan, p. 90-125.
- Van Deth, J.W. (2008). Citizen Participation in Civil Society Around the World. In: Heinrich, V.F. & Fioramonti, L. (eds.). CIVICUS Global Survey of the State of Civil Society. Vol. 2: Comparative Perspectives, edited by V. F. Heinrich and L. Fioramonti. Bloomfield, CT: Kumarian Press, p. 216-234.
- United Nations (2003): Handbook on Non-profit Institutions in the System of National Accounts; New York, United Nations Press.